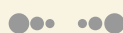

בס"ד

מצוות הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל

בירור בשיטות הרמב"ם והרמב"ן
לפי דברי האחרונים

מקורות ושאלות הכוונה ללימוד הסוגיה

צורבא
בעיון

T'ZURBA
M'RABANAN
מרבנן
המסכת הגבוהה להוראת ההלכה

מהדורה נסיונית בשיתוף 'צורבא מרבנן'

עיתים
לתורה

המרכז לבוגרי ישיבות

עיתים לתורה - לימוד מעמיק ושיטתי בסוגיות הש"ס לבוגרי ישיבות

המקורות כולם נלקטו מתוך: אוצר החכמה, היברובוקס, פרויקט השו"ת

החוברת שלפניך, ממנה לומדים במרבית מרכזי הלימוד של 'עיתים לתורה', ערוכה במיוחד ללימוד בחברותות, כהכנה לשיעורים המתקיימים במרכזי הלימוד שלנו: בחוברת שאלות הכוונה ללימוד הסוגיא בסדר המקדים, מקורות עיקריים מקורות נוספים להרחבה.

ב"ה, 'עיתים לתורה' – המרכז לבוגרי ישיבות' זוכה לתת מענה בצורות שונות לצורך עמוק והכרחי של לימוד תורה איכותי כדרך חיים בקרב רבים רבים מצעירי הציבור הדתי-לאומי בשנים שלאחר הישיבה

אתה מוזמן ללמוד עמנו סוגיא זו וסוגיות נוספות לפי נושאים, ולהצטרף ללימוד תורה איכותי, בדיוק בשבילך.

**להקמת קבוצת לימוד באזורך
ולהצטרפות לקבוצה קיימת (ללא עלות) ובכל עניין:**

טלפון – 058-5802288

אתר – www.itimlatora.co.il

לתרומות והנצחות: www.itimlatora.co.il או בטלפון: 052-3003344

•• סוגיא ליום העצמאות ••

מצוות הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל

מקורות עיקריים:

הוספות הרמב"ן לספר המצוות מצווה ד'

ספר מגילת אסתר שם

רמב"ם במקומות שונים

לנתיבות ישראל לתוקף קדושתו של יום עצמאותנו

במדבר לג לד מסעי

כָּל־בְּמוֹתָם תִּשְׁמְדוּ: וְהוֹרַשְׁתָּם אֶת־הָאָרֶץ
וַיֵּשְׁבֶתְהָ בָּהּ כִּי לָכֵם נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ לְרֵשֶׁת
אֹתָהּ: וְהִתְנַחֲלֶתֶם אֶת־הָאָרֶץ פְּגֹרֶל

••

מלבד עניינם של יום העצמאות והקמת המדינה כחלק מהותי בתהליך הגאולה, יש לברר את היסוד ההלכתי של מצוות ירושת הארץ ושיבתה, המתקיימים בהעמדת שלטון יהודי על ארץ ישראל.

בפסוקים רבים, ובמיוחד בספר דברים, מדובר על ירושת ושיבת הארץ.

נלמד את דברי הרמב"ן המבאר ומגדיר מצווה זו, ונעיין בדברי האחרונים מדוע הרמב"ם לא מנה מצווה זו בספר המצוות שלו, בעוד ביד החזקה הביא כמה הלכות הנובעות לכאורה ממצוות ישיבת הארץ.

מראה מקומות מפורט והכוונה לימודית ראה בעמ' האחרון

••

המרכז לבוגרי ישיבות

מצוות הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל | סוגיא ליום העצמאות

א. המקורות למצווה בפסוקי התורה

א1

במדבר לג לד מסעי

כָּל־בְּמוֹתַם תִּשְׁמְדוּ: ^{נג} וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ
וַיֵּשְׁבֶתְם־בָּהּ פִּי לָכֶם נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ לְרִשְׁתָּ
אֹתָהּ: ^{נד} וְהִתְנַחֲלֶתֶם אֶת־הָאָרֶץ בְּגֹרֶל

ב1

רמב"ן

אבן עזרא

(נד) וְהִתְנַחֲלֶתֶם. כמו והתאזיזתם והפעול הארץ. וטעם להזכיר דרב תרבו. לדנק אחריו ואם לא תורישו: (נה) לְשָׁכִים. קוֹלִים מְדִים מְגוֹרֵת הֶסֶר מְסוּכָּתוֹ. הִנֵּי סָךְ אֵם דְּרַכָּךְ כְּסִירִים: נג. והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה. על דעתי זו מצות עשה היא, יצוה אותם שישבו בארץ ויירשו אותה כי הוא נתנה להם, ולא ימאסו בנחלת ה'. ואלו יעלה על דעתם ללכת ולכבוש ארץ שנער או ארץ אשור וזולתן ולהתישב שם, יעברו על מצות ה'. ומה שהפליגו רבותינו (כתובות ק'): במצות הישיבה בארץ ישראל ושאסור לצאת ממנה, וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל, וכן האיש, בכאן נצטוונו במצוה הזו, כי הכתוב הזה היא מצות עשה. ויחזיר המצוה הזו במקומות רבים, באו ורשו את הארץ (דברים א ח). אבל רש"י פירש, והורשתם את הארץ, והורשתם אותה מיושביה, אז וישבתם בה, תוכלו להתקיים בה, ואם לאו לא תוכלו להתקיים בה, ומה שפירשנו הוא העיקר:

ג1

דברים יב ראה

עַד־עוֹלָם כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ^ס (שלישי) כט כִּי יִכְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתָּה בָּא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּ אוֹתָם מִפְּנֵיךְ וִירִשְׁתָּ אוֹתָם וַיֵּשְׁבֶת בָּאֲרָצִים: ^ז הַשְּׁמֹר לָךְ פֶּן־תִּנְקֹשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי

ד1

פיסקא כח

ספרי דברים

פרשה ראה

כח כי יכרית ה' אלהיך את הגוים אשר ה' אלהיך נותן לך. עשה מצוה אחת האמורה בענין שבשכרה יכרית ה' אלהיך את הגוים: אשר אנכי מביא אתכם שמה. בשכר שתבוא ותירש: שנאמר וירשת אותם וישבת בארצם. מכלל שנאמר וירשתה יכול אי אתה רשאי להוסיף על הבנין ת"ל וישבת בעריהם כל מקום שאתה רוצה לבנות בנה: וירשתם אתם. מעשה ברי' יהודה בן בתירה ורי' מתיא בן חרש ורבי חנינא בן אחי ר' יהושע ורי' יונתן שהיו יוצאים ח"ל והגיעו לפלטום וזכרו את ארץ ישראל זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם וקראו המקרא הזה וירשת אותם וישבת בארצם. וחזרו ובאו למקומם אמרו ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצות שבתורה. ומעשה ברי' אלעזר בן שמוע ורי' יוחנן הסנדלר שהיו הולכים בנציבים אצל ר' יהודה בן בתירה ללמוד הימנו תורה והגיעו לצידן וזכרו את ארץ ישראל זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם וקראו המקרא הזה וירשתם אותם וישבתם בארצם. חזרו ובאו להם למקומם אמרו ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצות שבתורה: (סליק פיסקא):

בפסוקים רבים בתורה ובפרט בספר דברים מופיעה מצוות יישוב הארץ [ראה מאמרי הראיה לקמן].
 כן כתב הרמב"ן.
 וכן נראה בספרי, ושם אמרו: 'שקולה ישיבת א"י כנגד כל המצוות'.

א2

524 – 537

מאמרי הראייה ב'

הלכה ומעשה

נשאלתי: א) אם רכישת הקרקעות לישראל בא"י וההתישבות בה היא מצוה (ב) אם ישיבת ישראל לא"י היא מעיקרי האמונה (ג) ואם השיבה הזאת היא ענין מקושר עם ביאת המשיח.

והנני להשיב על זה בקצרה דברים ברורים.

על החלק הראשון של השאלה אני תמה על השואלים, איך אפשר להסתפק בדבר יסודי כזה? הלא אנחנו רואים בכל התורה כלה, שבכתב ושבע"פ, כמה גדולה היא החובה לא"י לישובה, לקנינה ולבנינה.

מאז דבר ד' אל אברהם אבינו צוה אותו ללכת אל הארץ הזאת, כמבואר בבראשית י"ב, וכרת עמו הברית לתת את הארץ לגבולותיה לזרעו, שם ט"ו, ושם י"ז בקשר עם ברית בנבואה הראשונה של משה בדבר הגאולה הלא עיקרה היא ההעלאה של ישראל לא"י, להעלותו מן ארץ מצרים אל ארץ זבת חלב ודבש המובטחה, שם ג', וכן הדבור

בספר ויקרא י"ד בדיני נגעי בתים קשר אותם הכתוב עם הארץ: "כי תבאו אל ארץ בספר במדבר: הזעם על המרגלים שהוציאו דבה על הארץ, שם י"ד, וההבטחה על הבנים, שלמרות חטא האבות יביא אותם אל הארץ. ובקשר עם הקרבנות, שם ט"ו, אמר:

בספר דברים א': ראשית התוכחה של משה על אשר "לא אביטם לעלת ותמרו את פי ד', אלקיכם", ותפילתו של משה בתחנוניו שם ג': "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן", ושם ד': "ועתה ישראל שמע אל החקים, למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ אשר ד' אלקי אבותיכם נתן לכם", ואחרית הברכה שם היא: "ולמען תאריך ימים על האדמה אשר ד' אלקיך נתן לך כל הימים". ושם ו' על כל המצות כלן: "וזאת המצוה

הנה מהמקומות הרבים המפורשים בתורה יראה כל מבין, אשר הננו קשורים לעדי עד, בכל קשרי קדושה והבטחת ד' וחבת קודש, לאהבת הארץ ובנינה וירושתה. ואחרי כל אלה היש מקום להסתפק אם היא חובה דתית להיות משתדלים לשוב אל אותה הארץ הקדושה, לבנותה ולהאחז בה, לקיים את דבר ד' ושבועתו, הקיימים לעדי עד.

ואחרי אגודים כל כך קדושים שקשרה תורה"ק שבכתב כולה, על שלשת חלקיה, התורה הנביאים והכתובים, את האומה לדורותיה עם בנין הארץ וקדושתה, עם צפיית הישועה ועריגת הנפש לראות בתקומת ישראל עליה, — היש מקום להסתפק על אימוצי הבנין אשר נתגלו בדורנו, אם הם מכלל חובת התורה?

זה בכל זמן אפילו בזמן הזה שהארץ ביד הגויים". ואם באתי להביא דוגמאות מהלכה צריך אני לכתוב ע"ז ספר שלם, ומתוך כל האורך והכפל שבתורה נביאים וכתובים, מענין חבת הארץ וקשר האומה בה, ויחס בנינה ושיבתה לתוכן הגאולה וביאת משיח צדקנו, מכל אלה מבואר באין ספק, שישוב א"י ובנינה הוא עיקר גדול בעיקרי התורה ויסודי האמונה, והדברים קשורים באיחוד עם אמונת הגאולה השלמה וביאת משיח, שחלילה לשום בר ישראל לזוז מזה אפילו כמלא נימא.

ומאחר שהקהק"ל היא נועדת לגאולת א"י, ולהכניס כל מה שאפשר מחלקי אה"ק בידי ישראל, בודאי הפעולה הזאת היא פעולה דתית ע"פ התורה, והיא מביאה לישוב א"י, שכל כך שקדו חז"ל על תקנתו, כמבואר בכל האמור לעיל, מפני שהוא מפתח הגאולה לדורות עולמים. "וזרע יעבדנו יסופר לד' לדור, יבואו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה".

ואשרי המחזיקים ומאמצים את בנין ארה"ק ויישובה, ושיזכו לראות בישועת ישראל ובבנין שלם בב"א.

ב. מנין המצווה בספר המצוות – האם יישוב הארץ זו מצווה?

[כעת נעיין במקורות שהרמב"ן מביא למצוות יישוב הארץ,

בהמשך נלמד את דבריו לגבי גדר המצווה]

א3

מצוות עשה לדעת הרמב"ן

מצווה ד' שנצטוונו לרשת הארץ אשר נתן האל יתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה והוא אמרו להם והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה והסתכלתם את הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם, ופרט אותה להם במצוה הזו כולה בגבוליה ומצריה כמו שאמר ובאו הר האמורי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים וגו' שלא ייטחו ממנה מקום, והראיה שזו מצוה אמרו יתעלה צענין המרגלים עלה רש כאשר דבר ה' לך אל תירא ואל תחת ואמרו עוד ובשלות ה' אתכם מקדש ברנע לאמר עלו ורשו את הארץ אשר נתתי לכם, וכאשר לא אבו לעלות במאמר הזה כתוב ותמרו את פי ה', וכן לא שמעם הוראה שהוא מצוה לא יעוד והצטחה. (א) וזו היא שחכמים קורין אותה מלחמת מצוה וכן אמרו בגמ' סוטה (מ"ד:) אמר (רב יהודה) [רבא] מלחמת יהושע לכבוש דברי הכל חובה מלחמת דוד להרווחה דברי הכל רשות, ולשון ספרי וירשתה וישבת בה בזכות שתירש תשב. ואל תשתבש ותאמר כי כבידוש בכל הדורות. (ב) ואומר אני כי המצוה שחכמים מפליגים בה והוא דירת ארץ ישראל עד שאמרו כתובות (דף ק'): כל היוצא ממנה ודר בחוזה לארץ יהא צענין כעובד ע"ז שנאמר כי גרשוני היום מהקמח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים, וזולת זה הפלגות גדולות שאמרו בה הכל הוא ממנות עשה הוא שנצטוונו לרשת הארץ לשבת בה, א"כ היא מצוה עשה לדורות מתחייב כל אחד ממנו ואפילו בזמן גלות כידוע בתלמוד במקומות הרבה. (ג) ולשון ספרי מעשה ברבי יהודה בן בתירא ורבי מתיא בן חרש ורבי חנניה בן אחי רבי יהושע ור' נתן שהיו יוצאין חוזה לארץ והגיעו לפלטיא וזכרו את ארץ ישראל וזקפו את עיניהם זלגו דמעותיהן וקראו בגדיהם וקראו המקרא הזה וירשתה וישבת בה ושמרת לעשות. ואמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות:

הרמב"ם לא מנה בספר המצוות את מצוות יישוב הארץ. מדוע?

מגילת אסתר

א4

(מצוה ד) נראה לי כי מה שלא מנחה הרצ הוא לפי שמלות ירושת הארץ ושיצתה לא נהגה רק בימי משה ויהושע ודוד וכל זמן שלא גלו מארצם אבל אחר שגלו מעל אדמתם אין מלוא זו נוהגת לדורות עד עת בוא המשיח, כי אדרבא נלטינו לפי מה שאמרו בסוף כתובות (דף קי"א) שלא נמרוד באומות ללכת לכבוש את הארץ בחזקה והוכיחו מפסוק השבעתי אתכם בנות ירושלים וגו' ודרשו בו שלא יעלו ישראל בחומה. ומה שאמר הרמב"ן **(א)** שהחכמים אמרו כי כבוש הארץ היא מלחמת מלוא, זהו כאשר לא נהיה משועבדים לאומות. ומה שאמר עוד **(ב)** שהחכמים הפליגו בשבח דירת הארץ, זה דוקא בזמן שבית המקדש קיים אבל עכשיו אין מלוא לדור זה, וכן פי' החוס' שם גבי הוא אמר לעלות, ועוד ראיה שאין בו מלוא ממה שאמרו ג"כ החס' (שם) כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה שנאמר בצלה יוצאו ושמה יהיו, ואם היה מלוא בדירת א"י בכל הזמנים איך יבא נביא אחר משה לסתור דבריו והא אין נביא ראשי לחדש דבר מעתה וכ"ש לסתור. **(ג)** והמאמר שהביא מספרי שזכו וקראו המקרא הזה וירשתה וישבת בה, נ"ל שעל שלא היה בידם לקיים מקרא זה לפי שהיה הבית חרב היו צרכים והראיה ממה שקרעו את בגדיהם שנראה שעל החרבן היו מתאבלים, שאם מלוא זו הייתה נוהגת גם לאחר החרבן למה זכו וקרעו את בגדיהם והלא גם עתה היו יכולים לקיימה, לכך נאמר שבדאי מלוא זו אינה נוהגת אחר חרבן הבית שיצנה במהרה בימינו אמן:

הלכות הנובעות מחיוב העלייה לארץ ישראל שנפסקו ברמב"ם,
מהן יש להקשות על דברי המגילת אסתר:
(בעמ' הבא מובאות הגמרות מהן נלמדו הלכות אלו)

נשים. הלכות אישות פי"ג פי"ד

ב4

ב אמר יהא"ש לעלות לארץ ישראל והיא אינה רוצה תצא בלא כתובה. אמרה היא לעלות והוא אינו רוצה יוציא ויתן כתובה. והוא הדין לכל מקום מארץ ישראל עם ירושלים. שהכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין משם. הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין משם:

קנין. הלכות עבדים פ"ח

ג4

ז עבד שאמר לעלות לארץ ישראל כופין את רבו לעלות עמו או ימכור אותו למי שיעלוהו לשם. רצה האדון לצאת לחוצה לארץ אינו יכול להוציא את עבדו עד שירצה. ודין זה בכל זמן אפילו בזמן הזה שהארץ ביד עכו"ם: י' עבד שברח מחוצה לארץ לארץ אין

זמנים. הלכות שבת פ"ו

ד4

או מביא לו מחצר לחצר שאין עירוב ביניהן מים חמין ונלהררין בהם קטן ומצטער וכן כל כיוצא בזה: י"א הלוקח בית בארץ ישראל מן הנכרי מותר לו לומר לנכרי לכתוב לו שטר בשבת. שאמירה לנכרי בשבת אסורה מדבריהם ומשום יישוב ארץ ישראל לא גזרו בדבר זה. וכן הלוקח בית מהם בסוריא שסוריא כארץ ישראל לדבר זה: י"ב פוסק

המפרשים תמחו על השמטת הרמב"ם למצווה זו מספר המצוות.

המגילת אסתר נקט דס"ל שמצווה זו אינה נוהגת עד ביאת המשיח ולכן לא כתבה.

אכן מדברי הרמב"ם עצמו **בכמה הלכות** נראה להדיא שס"ל שהמצווה קיימת גם בזמן הזה.

המקורות בגמ' להלכות שהובאו לעיל ברמב"ם

קי:

שני דיני פרק שלשה עשר כתובות

א5

לו נפל חז לכתמים שתחתיו: **מתני'** הכל מעלין. את כל בני ביתו אדם כופה לעלות ולישב עמו בירושלים: **אחד האנשים ואחד הנשים.** אף האשה כופה את בעלה לעלות ולדור שם ואם לאו יוציא ויתן כתובה כדקתני בבבליא דגמ' בהדיא: **מעו קפוטקיא.** גדולות וסוקלות יותר משל א"י: **גב' לאסויי עדיס.** היה לו עבד עברי ילך העבד אחריו על כרחו: **ואידי דסנא כו'.** דאילו משום מנוה הרע לנוה היפה לא אינטריך כיון דאשמעינן דמעלין מנוה היפה לנוה הרע כל שכן דאין מוציאין אפילו מן הרע ליפה: **לעלוס.** מחוזה לארץ לארץ וכן משאר גבולין לירושלים: **ללאס.** מירושלים לגבולין או מארץ לחוזה לארץ: **מקולי כסופה שנו לאן.** כאן בכלי

ובמרום הרים כרמו ממטר גנים לגנו ומעפר כרמו לכתמים: **מתני'** **הכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין אחד האנשים ואחד הנשים נשא אשה בא"י וגרשה בארץ ישראל נותן לה ממעות ארץ ישראל נשא אשה בא"י וגרשה בקפוטקיא נותן לה ממעות ארץ ישראל נשא אשה בקפוטקיא וגרשה בארץ ישראל נותן לה ממעות ארץ ישראל רבן שמעון בן גמליאל אומר נותן לה ממעות קפוטקיא נשא אשה בקפוטקיא וגרשה בקפוטקיא נותן לה ממעות קפוטקיא: **גב' הכל מעלין לאתויי מאי לאתויי עבדים ולמאן דתני עבדים בהדיא לאתויי מאי לאתויי ימנוה היפה לנוה הרעה ואין הכל מוציאין לאתויי מאי לאתויי יעבד שברח מחוצה לארץ לארץ דאמרינן ליה זבניה הכא וזיל משום ישיבת ארץ ישראל הכל מעלין****

הוא אומר לעלות כו'. אינו נוהג בזמן הזה דאיכא סכנת דרכים והיה אומר רבינו חיים דעכשיו אינו מנוה לדור בא"י כי יש כמה מנוה הסלויות בארץ וכמה עונשין דאין אנו יכולין לזהר בהם ולעמוד עליהם: **היא** אומרת לצאת כופין אותה. תימה מאי איריא בא"י אפי' נשאר ארצות נמי היאך תוכל לדחוקו ללא ממקומו וי"ל דהכא אפי' מנוה הרע לנוה היפה:

ואימא נסבא. מהכא משמע דנסבא עדיפא ממעות ודיגרין של כסף דאי פחותה מאי קושיא דאין ה"י דהא קאמר מה שירצה מגבהו אלא ודאי עדיפא ואפילו הכי פריך ואימא נסבא כיון שכתוב בו כסף סתמא לא משמע שהוא חייב לו מטבע ואמאי מגבהו מה שירצה דמשמע שיתן לו ממטבע הפחות: **בבלי**

לירושלים לאתויי מאי לאתויי מנוה היפה לנוה הרעה ואין הכל מוציאין לאתויי מאי לאתויי אפי' מנוה הרעה לנוה היפה ואידי דתנא רישא אין מוציאין תנא סיפא נמי אין מוציאין: **ת"ר** **הוא** אומר לעלות והיא אומרת שלא לעלות כופין אותה לעלות ואם לאו תצא בלא כתובה **היא** אומרת לעלות והוא אומר שלא לעלות כופין אותו לעלות ואם לאו יוציא ויתן כתובה **היא** אומרת לצאת והוא אומר שלא לצאת כופין אותה שלא לצאת ואם לאו תצא בלא כתובה הוא אומר לצאת והיא אומרת שלא לצאת כופין אותו שלא לצאת ואם לאו יוציא ויתן כתובה: **נשא אשה כו'.** הא גופא קשיא

פ:

מרובה פרק שביעי בבא קמא

ב5

מדיפתי מילתא דנפשיה הוא דאמר **יהלוקח בית בארץ ישראל כותבין עליו** אונו אפילו בשבת בשבת סלקא דעתך אלא כדאמר רבא התם **אומר לנכרי ועושה ה"נ** **אומר לנכרי ועושה ואע"ג** **דאמירה לנכרי שבות היא משום ישוב ארץ ישראל לא גזרו ביה רבנן** אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן **יהלוקח עיר בארץ ישראל כופין אותו ליקח לה דרך מארבע רוחותיה משום ישוב ארץ ישראל: ת"ר** **עשרה תנאין התנה יהושע שיהו**

גבולאי המזיק לשדות דומיא דארצה **ותחמול דקתני התם וגבולאי דהכא** כמזיק לבני אדם דומיא דלרעים וסילוח נחשים. פירוש ר"י:

לעולם אין מטיבין לו. והא דקאמר איהו גופיה בעובדא ידידיה לא במהרה מטיבין לו בפרק קמא דבבא בתרא (דף יב):

זה אמר בשעה שהיה סבור עדיין שיחזירו וימנו אותו ראש ישיבה אצל לבסוף שלא החזירוהו אמר לעולם אין מטיבין לו: **אומר לנכרי ועושה.** דוקא משום מנוה זו דישב דא"י אצל לבסוף מנוה אחרת לא שרי אמירה לנכרי ואפי' לבסוף מילא משמע בפרק הדר (עירובין דף סח.)

מעלת הישיבה בא"י וחובתה בדברי הרמב"ם

שופטים. הלכות מלכים פ"ה

א6

מ אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם. אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ. וכן יוצא הוא לסחורה. אבל לשכון בחוצה לארץ אסור אלא אם כן חזק שם הרעב עד שנעשה שוה דינר חמין בשני

הוא קיימן ד' סאין בקלע והו נפיש נפישו כפן בטוריה מדלת איסר פרש"ס אכל מעות ביוקר שהפיקמניה זלע מאלד. והו יודע דבכרייתא שכתבתי בסמוך מסיים זה אמר רש"ס* אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח אכל בזמן שמוצא ליקח אפילו עמדו סאה בקלע לא יאל יאז כיון דלא מני רש"ס* אומר משמע דלפרושי מילתיה דת"ק אלא וא"כ לריך טעם למה לא כתב רבינו מילוק זה ונראה לי דמדאמר רבי יוחנן לא שנו אלא מעות בוזל וכו' משמע דס"ל דלימא לדרש"ס דאם אימא הכי ה"ל לא שנו אלא מעות בוזל ופירות ביוקר אכל מעות ביוקר אפילו עמדו ד' סאין בקלע ואפילו מוצא ליקח יוצאין ומדלא חנא הכי שמע מינה לימא לדרש"ס*: ואף על פי שמות"ר לצאת וכו'. שם בסוף הדריימא שכתבתי בסמוך וכן היה רש"ס* אומר אלימך מחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנקי הדור היו ומפני מה נעשו מפני שילאו מא"י לח"ל ומשמע לרבינו דכיון דגדולי הדור היו מסתמא לא יאלו אלא כשחזק הרעב באופן שהיו יכולין ללאת כפי הדין ואפילו הכי נעשו וה"ל אמרינן בחר הכי אמר ריב"ק ח"ו שאפילו מאלו סובין לא יאלו ואלא מפני מה נעשו מפני שהיה להם לבקש רחמים על דורם ולא בקשו:

י גדולי החכמים וכו'. בסוף כחונת) דף ונראה שכונתו נהשי דחין שוחנין מהם שיקבנו שבע מלות ב"י אלא אח"כ אם ירלו לשבת בחרין יקבלו עליהם לקיים שבע מלות ב"י וכן הבנתי מדברי רבינו שאין זה הנאי ממש שהרי כתב בסמוך קבלו עליהם המס וכו' ואילו שבע מלות

דינרין. במה דברים אמורים כשהיו המעות מצויות והפירות ביוקר. אבל אם הפירות בוזל ולא ימצא מעות ולא במה ישתכר ואבדה פרוטה מן הכיס. יצא לכל מקום שימצא בו ריוח. ואף על פי שמותר לצאת אינה מדרת חסידות שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כלייה למקום: * גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל ומנשקין אבניה ומתנגלגין על עפרה. וכן הוא אומר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו: יא אמרו חכמים כל השוכן בארץ ישראל עונותיו מחולין. שנאמר ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון. אפילו הלך בה ארבע אמות וזכה לחיי העולם הבא. וכן הקבור בה נתכפר לו. וכאילו המקום שהוא בו מוכח כפרה. שנאמר וכפר אדמתו עמו. ובפורענות הוא אומר על אדמה טמאה תמות. ואינו דומה קולטתו [ד]מחיים לקולטתו אחר מותו. ואעפ"כ גדולי החכמים היו מוליכים מתיהם לשם. צא ולמד מיעקב אבינו ויוסף הצדיק: **יב** לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה ואפילו בעיר שרובה ישראל. שכל היוצא לחוצה לארץ אחרים. ובפורעניות הוא אומר ואל אדמת ישראל לא יבאו. כשם שאסור לצאת מהארץ לחוצה לארץ כך אסור לצאת מבבל לשאר הארצות. שנאמר בבבל יובאו ושמה יהיו:

בסלע מה יעשה כיון שאינו מוצא ליקח. והמוספות העלו הדבר בחימה. וי"ל דה"ק אימתי בזמן שאינו מוצא להשתכר בריות כדי ליקח אכל אם מוצא להשתכר בריות כדי ליקח לא יאל כלל אפילו עמדו סאה בקלע הא למדת שאם אינו מוצא להשתכר כלל מותר ללאת:

י גדולי החכמים היו מנשקין וכו'. שלהי כתובות ר' אלא מנשק כיפי דעכו והיא מתחומי א"י ר' חייא בר גמדה מייגנדר בעפרא שנאמר ואת עפרה יחוננו: **יא** אמרו חכמים וכו'. שם א"ר אלעזר כל הדור בא"י שריו בלא עון וכו' וא"ר עין כל הקבור בא"י כאילו קבור תחת המזבח וכו'. ואינו דומה וכו'. שם עולא נח נפשיה בחו"ל אמו אמרו ליה לר' אלעזר אמר אנת עולא על אדמה טמאה תמות אמרו לו ארזנו בל אמר להם אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה: **יב** לעולם ידור אדם וכו'. שם ברייתא בלשון רבינו:

שם **עכו"ם** ואל ידור בחוצה לארץ כאילו עובר ע"ז. שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים

דאמר רב יהודה כל העולם מבבל לא"י עובר בעשה שנאמר בבבל יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם ורבינו כתב המימרה דאסור ללאת מבבל לשאר ארצות ואף א"י בכלל ומשמע התם בגמרא דאמוראי בתראי גמי הכי ק"ל:

תירוצים אחרים למה הרמב"ם לא מנה את מצוות יישוב הארץ

2. אבני נזר - מצווה תכליתית

אבני

הלכות ישיבת ארץ ישראל שו"ת סימן תנר

נזר

א7

שאלה. בדבר אשר מקרוב נחברו קוני אדמה בא"י אשר במשך חייה שנים יוכלו להתפרנס ממנה כשר הדבר למיעבד הכי ומחויבין לנו לעשות כן. או לא:

ג) **והמגלת** אסתר כתב שטעם הרמב"ם שלא מנחה משום שאינה נוהגת בזמן הגלות. והא דספרי כתב ליישב שזכו מפני שלא הי' יכולין לקיים המצוה בזמן הגלות. והנה הדבר ברור שבעל מגלת אסתר לא ראה הספרי בעצמו רק מה שהביא הרמב"ם כי בספרי פרשת ראה המעשה הוא ושם מפורש בזה"ל ותזרן ובאו למקומם אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה ככל המצוות. ועוד שם בספרי שהלכו ח"ל ללמוד חורה בנציבים אלל ריב"צ וכזכרו א"י חזרו. ומסיים כדלעיל. הנה שהמצוה בזה"ל. וע"כ חזרו אפי' מת"ם לקיים ישיבת א"י ששקולה ככל המצוות:

[ח"צ ס"י כ"ח] שחלמיד טועה כתבו ואינם דברי מהר"ם כלל. והנה נעלם ג"כ מבעל מגלת אסתר דברי הרמב"ם בזה' עבדים [פ"ח ה"ט] שגם בזה"ל כופה העבד את רבו לעלות. וגוף דבריו שאמר שמה שלא מנה הרמב"ם ישיבת א"י משום שאינה נוהגת בזה"ל ולא היה מצוה נוהגת לדורות. אינו כלום. דא"כ למה מנה תרומות ומעשרות וחלה שאינן נוהגין בזה"ל. ואפי' דימי עזרא לא נהגו מה"ם לדעת הרמב"ם [תרומות פ"א ה"ו]. והדבר פשוט שמצוה שנוהגת לימות המשיח חשיב נוהגת לדורות:

* והרמב"ם השמיטם

** למה השמיט הרמב"ם מצוות ארון וכפורת

ה) **ואמנם** טעם הרמב"ם נ"ל דהנה במצוה ל"ג כתב הרמב"ם שלדעתו ימנה עשיית ארון וכפורת מצוה בפ"ע*

ו) **אך** החירון הנכון מ"ש בס' מעיין החכמה סי' ע"ד משום שעיקר תכלית ביהמ"ק לצורך ארון וכפורת כדכתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. וכבר אמרו [סוכה ה.] מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה טפחים. ולכנת זה ארון תשעה וכפורת טפח וכתיב וינעודתי לך וגו'. ועוד הביא פסוקים מדברי קבלה המורים שתכלית ביהמ"ק לצורך ארון וכפורת ע"כ אין למנוחם לשתי מצוות. ומנה ביהמ"ק שהיא מצוה לעצמה והוא לצורך ארון וכפורת ע"ש דבריו כי נעמו. וזה עצמו נ"ל הטעם בענין ישיבת א"י דמצוות החרם תחרימם היא כדי שאנחנו נשכ בדרך שהרי יהושע שלח פרגמטוטין מי שרואה לפנות יפנה הגרגשי עמד ופנה ולא עשה לו כלום [ירושלמי שביעית טז:]. ע"כ לא נמנה החרם תחרימם וישיבת א"י לשמים. ומנה רק מצוות החרם תחרימם.

ז) **העולה** מזה שאין סמך כלל מהרמב"ם לומר שאינו נוהג בזה"ל והדבר ברור שנוהג בזה"ל [ומה שהקשה המגלת אסתר דא"כ למה העולה מבבל לא"י עובר בעשה מדכתיב בבבל יוצאו ושמה יהי' וגו' [כחובות קי:]. הלא אין נביא ראשי לחדש דבר מעתה. נ"ל ליישב לפמ"ש בחשו' מהרש"ב"ש [סי' א'] דהמצוה היא הישיבה והעלי' הוא רק הכנה אל המצוה. והנשבע שלא יעלה לא"י לא חשיב נשבע לבטל את המצוה ע"ש. וע"כ כשהנביא אמר שלא יעלה מבבל אין זה נגד מצוות החורה כי אין העלי' מצוה כלל וחל האיסור שלא לעלות]. [ע"ע אנ"י אר"ם סי' תקל"ה י']:

3. הרצ"ה - מצווה כללית

דברי הרמב"ם בשרשים

א8

ספר

שרש רביעי

המצות

השרש הרביעי

שאין ראוי למנות הצווים הכוללים התורה כלה: הנה יבואו בתורה

צווין ואזהרות אינן בדבר מיוחד אבל יכללו המצות כלם. כאילו יאמר עשה כל מה שצויתך לעשות והזהר מכל מה שהזהרתך ממנו, או לא תעבור דבר ממה שצויתך בו, ואין פנים למנות הצווי הזה מצוה בפני עצמה שהוא לא יצוה לעשות מעשה מיוחד שיהיה מצות עשה ולא יזהיר מעשה מיוחד שיהיה מצות לא תעשה, וזה כאמרו (שמות כ"ג) ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, ונאמר חקתי תשמרו ואת משפטי תעשון ושמרתם את משמרתי ורבים כאלה.

נראה לי כי עליו להציג ראיה (א) שסוק זה של והתקדשתם שונה בה"ג לא יהיה צווי כולל, שאף אם הוא אותו שבשמיני האמור אחר ענין שרשים מ"מ מנה ליה כי עליהם דוקא נאמר שמה הוא על כל המצוות שבאו בתורה ויהיה פירושו והתקדשתם בפרישת אכילת שרשים וגם בקיום שאר המצוות כי קדוש אני כשם שקדושמו כוללת כל הדברים

אם כל המצוה ושמרתם ועשיתם אותם ורבים כן בתורה, אבל אמרו יתעלה והתקדשתם ויהיה קדושים היא מצוה להיוסם קדושים מליטתם באכילת השרשים והרמשים ביהוד כאשר מפרש והתקדשתם ולא תטמאו את נפשומיכם בכל השרץ הרומש על הארץ ואם כן הפורש מאכילתם מקיים מצוה עשה המיוחדת

שאין בהם מצוה כגון כל צפור טהורה תאכלו שאין לאכול מן הצפור הטהור שום מצוה אבל המצוה היא על הטמאה והיא לאו ואין שבת נמנע ממנה בלאו אחד מפורש בה אינה באה במנין. (ג) אבל העשה הנאמר בפרישה מהן והוא מצוה נמנה הוא במנין בשבת בשבת וימים טובים שהן נמנין בעשה והמלאכה בהם בלא מעשה וכן ענין ביום הכפורים כי בהשמרתו מן הלאו נקיים מצוה עשה וכן בשרשים נשמר מהן בלאו ונקיים מ"ע נאמר בהן בעצמן והתקדשתם, זה

וכבר טעו בשרש הזה גם כן עד שמנו קדושים תהיו מצוה מכלל מצות עשה ולא ידעו שאמרו קדושים תהיו והתקדשתם והייתם קדושים הם צווין לקיים כל התורה, כאלו יאמר היה קדוש בעשותך כל מה שצויתך וזהו מכל מה שהזהרתך ממנו. ולשון ספרא קדושים תהיו מכל מה שהזהרתך ממנו. כלם שהזהרתי אתכם מהם.

מן הדברים המגונים כלם שהזהרתי אתכם מהם. ובמכילתא ואנשי קדש תהיון לי איסי בן יהודה אומר כשהקב"ה מחדש מצוה לישראל הוא מוסיף להם קדושה, רוצה לומר כי זה הצווי אינו צווי בעצמו אבל הוא נמשך אחר מצוה שנצטוו בה ומקיים הצווי ההוא יקרא קדוש, ואין הפרש בין אומרו קדושים תהיו או אילו אמר עשו מצותי, התראה שנאמר שזה מצות עשה מחוברת אל המצות הרמוז אליהם שנצטוו לעשותם, כן לא נאמר בקדושים תהיו והדומים להם שהיא מצוה, כי לא צוה לעשות דבר וזאת מה שידענו. ולשון ספרי והייתם קדושים זו קדושת מצות. הנה

טוב שנמנה הלאו וגם העשה וגם כן בשרשים יהיה לאו ועשה, וזה לפי שיטתו שפירש עשה של והתקדשתם בשרשים דוקא אמנם אצמנו לא נודה בו רק כי הוא צווי כולל ולא יבא

כבר התבאר מה שהלכנו סביבו

דוגמה להרחבת המושג 'מצווה כללית'

השרש

הלכות תפלה מימן פט

ערוך

ב8

ו ויתר מזה נלע"ד לדעת הרמב"ן שאינה נחשבת בין פרטי המצות לפי שהוא גבוה מעל גבוה שהתפלה היא כעומד לפני המלך ומדבר עמו פנים בפנים כביכור ולכן היא דוקא מעומד באימה ויראה ובה אנו מקדישים קדושתו יתברך בחזרת הש"ץ כמלאכי מעלה וחז"ל קראוה דברים העומדים ברומו של עולם ושמחתפלות נעשו כתרי כבוד לו יתברך כמבואר במדרשים והיא כוללת את כל המצות כחוש השררה המקיים את כל גופו של אדם והוא אינו נכנס בכלל הרמ"ח איברים ושם"ה גידים מפני שאינו פרטי אלא הוא כללי כמו כן ענין התפלה אינה נכנסת בפרטי המצות מפני שהתפלה היא ענין כללי וכן הוא ע"פ חכמת הנסתר [וכן מוח לז וכבד] :

ב והנה לדעת הרמב"ם הרי תפלה בכל יום מצוה עשה כמו שביאר זה בספר המצות מצוה ה' ובספרי אמרו כן והרמב"ן חולק עליו שם וס"ל דתפלה היא מדרבנן כמפורסם בכל הש"ע דתפלה דרבנן ולדעת הרמב"ם היא על נוסחת זמני התפלה וזה שאמרו ספק התפלל ספק

ד ונלע"ד דאפילו להרמב"ן אין הכונה דעיקר חיובו דרבנן וסן התורה ליכא חיוב כלל להתפלל דאין זה מברא כלל אלא שאומר דאין זה נחשב במנין המצות

ה וכן אני אומר דאין אפשר לומר שלא נתפלל כלל לאבינו שבשמים והרי עבודה היא אחת משלשה עמודי העולם ועתה בעוה"ר שאין לנו מקדש לא נשאר לנו רק תפלה ואנחנו כעני עבדים אל יד אדוניהם איך אפשר שלא נתחנו לפניו יתב' בכל יום ועוד אני מביא

כלליותה של מצוות יישוב א"י, כפי המבואר ברמב"ם

א9

המצות

מצות עשה

ספר

מצוה קנג היא שצונו לקדש חדשים (ס"ט ולחשוב חדשים) ושנים, וזו היא מצות קדוש החדש. והוא אמרו יתעלה החדש להסתכל בו ויוסיף חדש, אבל מצוה זו לא יעשה אותה לעולם אלא בית דין הגדול לבד ובארץ ישראל לבד. ולכן במלה הראיה אצלנו היום בהעדר בית דין הגדול כמו שבטל הקרבת הקרבנות בהעדר המקדש. ולזה כווננו ומעו המינין הנקראים קראים, וזה שורש גם כן שלא יודו גם כן זולתי מכלל הרבנים והולכים עמהם באפלה בחשכה. ודע שחשבון זה שנמנה אותו היום ונדע בו ראשי חדשים והמועדים אי אפשר לעשותו אלא בארץ ישראל לבד ובעת הצורך, ובהעדר החכמים מארץ ישראל אז אפשר לבית דין הסמוך בארץ ישראל שיעבר השנים ויקבע חדשים בחוצה לארץ כמו שעשה רבי עקיבא כמו שהתבאר בתלמוד ובזה קושי גדול וחוק. והידוע תמיד שבית דין הגדול אמנם היה בארץ ישראל והם שיקבעו חדשים ויעברו שנים בפנים המקובלים אצלם ובקבוצם גם כן, ובכאן שורש גדול משרשי האמונה לא ידעו ולא יתבונן במקומו אלא מי שדעתו עמוקה, וזה שהיותנו היום בחוצה לארץ מונים במלאכת העבור שבידינו ואומרים שזה היום ראש חדש וזה היום יום טוב, לא מפני חשבוננו נקבענו יום טוב בשום פנים אבל מפני שבית דין הגדול שבארץ ישראל כבר קבעוהו זה היום ראש חדש או יום טוב,

שוגגין כמו שבאה הקבלה, ואנחנו אמנם נחשב היום שקבעו הם רוצה לומר בני ארץ ישראל בו ראש חדש, כי במלאכה הזאת בעצמה מונין וקובעין לא בראיה

ועל קביעותם נסמך לא על חשבוננו, אבל חשבוננו הוא לגלויי מילתא בעלמא, והבן זה. ואני אוסיף לך באור. אילו הנחנו דרך משל שבני ארץ ישראל יעדרו מארץ ישראל, חלילה לאל מעשות זאת כי הוא הבטיח שלא ימחה אותה מאומה מכל וכל, ולא יהיה

שם בית דין ולא יהיה בחוצה לארץ בית דין שנסמך בארץ, הנה חשבוננו זה לא יועילנו כלום בשום פנים, לפי שאין לנו לחשב חדשים ולעבר שנים בחוצה לארץ אלא בתנאים הנזכרים, כמו שביארנו כי מציון תצא תורה, וכשיתבונן מי שיש לו שכל שלם לשונות התלמוד בכונה הזאת יתבאר לו כל מה שאמרנוהו באור אין ספק בו. והנה באו רמזים בכתוב יורו על

חת"ם

א10

שו"ת חו"ד סימן רלד

סופר

שנים וחדשים וקדשום, זה לא יועיל אלא כשעכ"פ נשארו בא"י אפי' כורמים ויוגבים ישראל אשר בהגיע זמן ועידן ההוא ואז הכורמים יקבעו מועדים ע"פ חשבון הקדמונים ההמה לפי מה שרואה בלוח ההוא ובסדר העיבור של כל שנה ועי"ז מתקדשים המועדים בכל העולם, ואי לאו לא יועיל חשבון וקידוש הקדמונים, ושבטלה כל התורה חלילה ואין כאן אומה ישראלית ח"ו והיינו כליון אומה ח"ו, אלא שהבטיחנו יוצרנו שלא יהי' זה. אשר ע"כ בשבעים שנה של גלות בבל שהיו סמוכים בח"ל לא היינו בטוחים מהנ"ל, אדרבא היו נ"ב שנה שלא עבר אדם שם [פסיקתא רבתי א' ה'], משא"כ קלקלתנו עתה שאין לנו סמוכים היא תקנת הארץ שבטוחה היא שישבו בה ישראל על כל פנים, זהו כוונת הרמב"ם. מ"מ נראה מדבריו כי לא נפחתה קדושתה ולא תליא כלל בקיום מצות, אלא הארץ עצמה קדושה וירושלים קדושה יותר:

ירושלים חמורה מקדושת שאר א"י. וגם הרמב"ם דלא מנה למצות עשה ישיבת א"י כמו שחשב הרמב"ן במנין המצות [מצוה ד'], מ"מ מודה ביתר שאת בקדושה בזה"ז, ומפני כן כ' במ"ע קנ"ג ומייתי ליה המפרש ספ"ה מה' קידוש החודש וז"ל ונאמר אם ח"ו יאבדו בני ישראל מא"י [חלילה לה'] ית"ש על זה לפי שהבטיחנו בתורה שלא תכלה אומה זו כלל, וכן אם לא נמצא ב"ד בא"י ולא בח"ל ב"ד שנשמכו בא"י הי' זה החשבון שאנו מחשבים אותו בח"ל לא יועיל לנו כלום, שאין מעברים שנים וקובעים חדשים אלא בא"י שנאמר כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים עכ"ל, וביאר זה באר היטב ברלב"ח בקונטרס הסמיכות דף רצ"ו יע"ש. ומהפלא שכ' שהבטיחנו בתורה שלא תכלה אומה זו, נראה מדבריו כי אלו ח"ו לא ישאר שום ישראל בא"י אפי' יהיו יושבים ישראל בח"ל מיקרי כליון אומה ח"ו אחר שאין לנו סמוכים וא"א לקבוע חדשים ולעבר שנים. וס"ל לרמב"ם דמה שחשבו הראשונים

לנתיבות ישראל – הרצ"ה זצ"ל

ב10

עוד לבירורי דברים יסודיים מענייני דיומא

הרמב"ן זצ"ל, אביהם של ישראל (כלשון השאגת אריה והשבת הארץ), לימד אותנו, בספר המצוות, כי מצות כיבוש הארץ – ארצנו, מתוך דבר התורה "וירשתם אותה וישבתם בה", היא קיימת ומשולשת לכולנו בכל הדורות, ואפילו בזמן גלות. רבנו הגדול (כלשון הקבוע של ה"נודע ביהודה") הרמב"ם זצ"ל, לא פירט ופירש את זה בתורת מצוה חיובית מפורשת, לפי המבורר בדבריו בספר המצוות מצות עשה קנ"ג, כי קיומה של כל היהדות כולה, לכל ממשות מעשיותה, הוא קשור לגמרי בהתקיימותה בתוך היישוב אשר בארץ ישראל, ולפי המבורר ביותר בדבריו אשר בחלק השרשים של ספר המצוות, על המצוות הכוללות כל התורה כולה, שהן מפני גדלות כלליות זאת לא נתפרשו בפרטיותן המצותיות. וכן מבוארים הדברים בלשון של האור החיים זצ"ל על התורה בסוף פרשת נצבים: כי ישיבת הארץ היא מצוה כוללת כל התורה.

האחרונים נקטו שגם לרמב"ם ישנה למצווה זו, ותירוצו באופנים שונים את השמטת הרמב"ם, ביניהם:

1. **אבני נזר** – בשתי מצוות שאחת אמצעי והשניה תכלית אין למנות אלא את האמצעי (החרמת ז' עממים).
2. **הרצ"ה** – אין למנות ציונים הכוללים כל התורה כולה (רמב"ם בשורש הרביעי). מצוות ישיבת א"י משום חשיבותה והיות כל התורה תלויה בה (כמבואר במצוות קידוש החודש), אינה נמנית כמצווה פרטית.

ג. גדר המצווה

א11

מצות עשה לדעת הרמב"ן

מצוה ד שנטוינו לרשת הארץ אשר נתן האל יתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה והוא אמרו להם והורשחם את

דברי הכל רשות, ולשון ספרי וירשמה וישבת בה בזכות שהירש משב. ואל תשתבש ותאמר כי המצוה הזאת היא המצוה במלחמת ז' עממין שננטו לאבדם שנאמר החרם תחרימם, אין הדבר כן שאנו ננטונו להרוג האומות ההם בהלחמם עמנו ואם רצו להשלים נשלים ונעזבם בחנאים ידועים אבל הארץ לא ננית אותה בידם ולא ביד זולתם מן האומות בדור מן הדורות, וכן אם ברחו האומות ההם מפנינו והלכו להם כמאמרם (דברים רבה פ' שופטים) הגרגשי פנה והלך לו ונתן להם הקב"ה ארץ טובה כארץ זו אפריקא, ננטונו אנו לבוא בארץ ולכבוש (מדינות) הערים ולהושיב בה שבטנו, וכן אחרי הכריתנו העמים אם רצו שבטנו לעזבה ולכבוש להם ארץ שנער או ארץ אשר וזולתם מן המקומות אינם ראויין שננטונו בכבושה ובישיבתה, ומאמרם מלחמת יהושע לכבוש תבין כי המצוה הזו היא הכבוש, וכן אמרו בספרי (דברים י"א) כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה אחר להם כל המקומות שחכשו חוץ מן המקומות האלו הרי הם שלכם, או רשות בידם לכבוש ח"ל עד שלא יכבוש א"י תלמוד לומר וירשחם גוים גדולים ועומים ואחר כך כל המקום אשר בו, ואמרו ואם תאמר

ככבוש בכל הדורות. (ב) ואומר אני כי המצוה שחכמים מפליגים בה והוא דילת ארץ ישראל עד שאמרו כחצות (דף ק'): כל היוצא ממנה ודר בחוצה לארץ יהא צעיק כעובד ע"ז שנאמר כי גרשוני היום מהסחפת בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים, וזולת זה הפלגות גדולות שאמרו בה הכל הוא ממצות עשה הוא שננטונו לרשת הארץ לשבת בה, א"כ היא

אם הבנים שמחה

ב11

ועתה אעתיק עוד מדברי תשובות ישועות מלכו, להגאון רבן של ישראל, איש אלקים קדוש, מרן רבי יהושע'לע קוטנער, מה שהשיב להרבי מקאצק בענין זה, וזה לשונו אות באות:

אמנם גם לפי דעת הרמב"ן [שכחת העשין, המצוה הרביעית] שחשב זאת למצות עשה, מכל מקום בעיקר המצוה אינו אלא הירושה והישיבה כאדם העושה בתוך שלו לכבוש ארץ ישראל שתהיה תחת ירושתנו^א לא על ביאה ריקנית של עתה. וכבר המשילו האחרונים למצות עשה של אכילת מצה, כי עיקר המצוה היא האכילה, ולקחת החיטים לשם מצוה והלישה והאפייה אינם גמר מצוה, ומכל מקום בוודאי מצוה גדולה היא, ועל זה נאמר [פיוט ידל] גומל לאיש חסד כמפעלו, גם על הפעולה של מצוה מקבל שכן, ונאמר [תהלים קיט, א] "אשרי תמימי דרך" גם על הדרך של עושי מצוה יש בו שלימות, ואין ספק שהיא מצוה גדולה, כי הקיבוץ הוא אתחלתא דגאולה, ונאמר [ישעיה נ, ח] "עוד אקבץ עליו לנקבציו", ועיין בגבמות [סד]. שאין השכינה שורה פחות משתי רבבות מישאל, ובפרט עתה שראינו התשוקה הגדולה הן אנשים פחותי ערך הן בינונים הן בשרים בלבותם, קרוב לוודאי שנתנוצץ רוח הגאולה, אשרי חלקו שהוא ממזכי רבים. ומה שכתב מכ"ת בשם מהרי"ט [ח"א סימן מז] שהעיר עזה לפי שאינו מכיבוש בני בבל בימי עזרא לא נתקדש אז אינה בכלל מצוה זו, לא כן דעתי נוטה, כבר הארכתי בזה בקונטרס מיוחד בעניינים אלו, ואחרי החג הבעל"ט כשיהיה לי פנאי אשלח לו קונטרס מיוחד על עניינים אלו.

ידידו הדוש"ת ומברכו בברכת החג הבעל"ט

ישראל יהושע, חופ"ק קוטנא

שו"ת הריב"ש

כפי שמובא בהערה בספר אם הבנים שמחה (שם)

12א

6. מה שכתב רבינו דעיקר מצוה היא הכבישה, לכבוש הארץ מידם שיהיה בירושתנו, ולא די בביאה ריקנית לשם, ומשמע דאף שישב שם על התורה והעבודה לא קיים בזה המצוה כתיקונה, וכתב עוד דמכל מקום העלייה ג"כ מצוה היא רק הכשר מצוה, זכה בכל זה לכוון אל דברי הריב"ש [סי' קא]. וז"ל הריב"ש: אין ספק שהעלייה לארץ ישראל מצוה היא (והביא ראיות לזה מחז"ל), ומה שהיה אומר הנביא לבני הגלות "בנו בתים" וגו' [ירמיה כט, ה], זה היה מפני הגלות, ומי שהגלם לא היה מניחם לשוב, עד שעלו ברשות כורש (משמע מדברי הריב"ש הללו, דאם אפשר לשוב לא"י אסור לבנות בתים בחו"ל. ועיין בזה בשלי"ה סוף מס' סוכה [דרך חיים, אות פה], ובחתם סופר [יו"ד סי' קלח] ובחידושי לסוכה גבי אתרוג הכושי [לו. ד"ה דומה]). וגם עתה, אחת משלש שבועות שהשביע הקב"ה לישראל שלא יעלו בחומה. וכן אין לומר שאין העלייה מצוה כי אם הישיבה, שהרי העולה על דעת להתיישב נקרא עוסק במצוה. ומה שכתב המשיב ועשה ק"ו

מהקונה שדה בא"י, שכותבין עליו אונו ואפילו בשבת, והתירו שבות דאמירה לכותי במלאכה דאורייתא, משום יישוב א"י, ואמר שהקונה קרקע הוא מצוה קלה לגבי העלייה, לא דיבר נכונה בזה, דאדרבה הקונה שדה מן הכותי הוא מצוה גדולה מן העלייה, כי העלייה היא מצוה לשעתא ולעצמו בלבד, ולא נתיר בה שבות בין במעשה בידיים בין באמירה לכותי במלאכה דאורייתא, אבל יישוב א"י אינה מצוה לשעתא אלא מצוה המתקיימת לעולם היא, ומצוה ותועלת היא לכל ישראל, שלא תשקע ארץ קדושה ביד טמאים, ואין למידן ממנה לשאר מצוות, וכבר כתב זה להרמב"ן ז"ל, עכ"ל. הרי דהן הן הדברים דכתב הגאון הנ"ל, וחידוש על גדולי האחרונים שלא זכרו דברי הריב"ש הללו בספריהם. והעירני לריב"ש הלז, ידיד נפשי, הגאון הבקי הנפלא, מו"ה ישראל וועלץ שליט"א, דומ"ץ דפה קהל יראים.

דברי הרמב"ן מתבאר שיש שני חלקים למצווה:

א. כיבוש הארץ וירושתה ושלא תהיה ביד אומה אחרת.

ב. הישיבה בה, גם של כל יחיד.

ומוסיף הישועות מלכו: 'עיקר המצווה אינו אלא הירושה והישיבה כאדם העושה בתוך

שלו' (וכעין זה בתשובת הריב"ש), והיינו באופן של שלטון.

לסיכום הדברים – מדברי הרצ"ה זצ"ל

לנתיבות ישראל

לתוקף קדושתו של יום עצמאותנו

13א

קיימא-לן ההלכה הפסוקה הקובעת את חיובה של מצות יישוב ארץ ישראל בתור מצוה של תורה. הלכה זו בתור ניהגת גם בזמן-הזה נקבעה ב"שולחן-ערוך" אבן העזר סימן ע"ה, על-פי המשנה של סוף מסכת כתובות, כי כופים בני המשפחה זא"ז לעלות לארץ-ישראל. מפורש שם במאסף למחנות הפוסקים ב"פתחי תשובה": "כל הזמנים שוים לקיום מצוה זו וכן מבואר מכל הפוסקים ראשונים ואחרונים". היסוד העיקרי לקביעת הלכה זו הלא הוא בדברי אביהם-של-ישראל¹ הרמב"ן, שהוא קובע בבירור בהוספותיו לספר המצוות מצות-עשה ד', שזוהי מצוה של תורה במנין תרי"ג המצוות. שלש פעמים הוא חוזר ומדגיש שם, שזוהי מצות-עשה קיימת בכל הדורות: "ואל תשתבש ותאמר" שהיא מצוה רק לאותה שעה ראשונה של כיבוש הארץ. בדעות הפוסקים המובהקים² בישראל אין שום חולק ומערער על דבריו אלה של הרמב"ן. וכן כתבו התוספות בגיטין ח' ובבא-קמא פ', על ההלכה הפסוקה שהקונה בית או שדה בארץ ישראל, ואפילו בסוריא, כותבין עליו את שטר קנייתו אפילו בשבת באמירה לנכרי: כי "משום מצוה אחרת לא היינו מתירין לנכרי במלאכה דאורייתא" ואפילו משום מצות מילה. אכן ההגדרה היסודית של מצוה זו הלא היא מפורשת בדברי הרמב"ן שם: "שלא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה". ברור ומוסבר שם כי עיקר המצוה הוא כיבוש הארץ, וממנה נמשכת מצות הדירה בארץ והפלטת חשיבותה בדברי חז"ל.

מכאן הננו באים אל אמתת ענינו המיוחד של פרק-זמן זה שאנו שרויים בו. ברור שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, לקיומה הממשי של עיקר מצוה גדולה וקדושה זו. אחרי היפתח לנו, כהודעת חז"ל בסנהדרין צ"ח, במאת שנותינו זאת הקץ המגולה בתחיית ארצנו ויישובה בנתינת ענפה ובנשיאת פריה לישראל הקרוב לבוא, שהוא הולך ומתרחב בממדיו הכבירים, ואחרי הימשך לנו, באחרית שנותינו אלה, קיבוץ-גלויותינו וכינוס נדחינו אל מקום חיינו, עם נוראות עקירתן של התפוצות והפזורות, שהוא הולך ומתגדל בממדיו הכבירים, — הנה הגענו אל הפרק העיקרי של קיום מצוה נשגבה זו, מצות הרבים והציבור, מצות ישראל, שמתחייב בה כל אחד מאתנו, כדברי הרמב"ן, שלא נעזבה ביד זולתנו, בהיות ידנו תקיפה על ארצנו ושליטתנו קיימת עליה. אמנם עוד לא נכבשה לנו כל הארץ, גם ירושלים מקדש-מלכותנו עוד איננה כולה בידינו, גם הכמות וגם האיכות של שלטוננו על ארצנו טעונות עוד השלמה ושיכלול. אכן סוף-סוף הגענו אל פרק זה של מציאות שליטתנו על ארצנו, והננו ממשיכים בה דרך כל המאבקים והתסבכות שמבחוץ ושמבפנים. הגענו להתחלת קיומה הממשי של מצוה זו, והננו ממשיכים בה בדרך ההדרגה באור ישועת ד' ומפלאות עזרתו.

זהו ענינו של פרק זמננו זה, אשר הגענו בו לקיומה של מצוה עליונה זו: "לשוב לרשת את הארץ אשר נשבע הא-ל יתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב" "ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה" — ואלה הננו באים וממשיכים בה לשם ייחוד קודשא-ברוך-הוא ושכינתו בשם כל ישראל.

מצוות הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל | סוגיא ליום העצמאות

מלבד עניינם של יום העצמאות והקמת המדינה כחלק מהותי בתהליך הגאולה, יש לברר את היסוד ההלכתי של מצוות ירושת הארץ ושיבתה, המתקיימים בהעמדת שלטון יהודי על ארץ ישראל. נלמד את דברי הרמב"ן המבאר ומגדיר מצווה זו, ונעיין בדברי האחרונים מדוע הרמב"ם לא מנה מצווה זו בספר המצוות שלו, בעוד ביד החזקה הביא כמה הלכות הנובעות לכאורה ממצוות ישיבת הארץ.

א. היש מקור בפסוקים למצוות כיבוש ויישוב הארץ? (10דק')

(1) במדבר מסעי לג, נג

וראה פירוש של הרמב"ן

דברים ראה יב, כט

דברי הספרי

פסוקים בסגנון זה מצויים לרוב בחומש דברים.

[ראה מאמרי הראי"ה 'הלכה ומעשה']

(2) ח"ב עמ' 524-537

ב. מנין המצווה בספר המצוות - האם יש מצווה כזו? (55 דק')

(3) הוספות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם, עשה ד

[כעת נעיין רק במקורות הרמב"ן למצוות יישוב הארץ, ובהמשך נעסוק בהגדרת המצווה]

הרמב"ם לא מנה את מצוות יישוב הארץ כאחת מתרי"ג המצוות. מדוע?

(4) 1. שיטת המגילת אסתר על דברי הרמב"ן הנ"ל

אולם, מכמה הלכות אותן פסק הרמב"ם עצמו במקומות שונים ביד החזקה, הוכיחו האחרונים שהרמב"ם נוקט שמצוות יישוב הארץ נוהגת גם בזמן הזה:

א. הלכות אישות פרק יג הלכה כ

(5) [ומקורו בגמ' כתובות קי ע"ב]

ב. הלכות עבדים פרק ח הלכה ט

[מקורו בגמ' כתובת הנ"ל]

ג. הלכות שבת פרק ו הלכה יא

[מקורו בגמ' בבא קמא דף פ ע"ב, וראה תוס' שם]

(6) [ראה גם דברי הרמב"ם בהלכות מלכים ומלחמותיהם]

(7) חלק יו"ד סימן תנ"ד עד סוף אות ז'

2. שו"ת אבני נזר

3. הרצי"ה זצ"ל ביאר במספר מקומות מדוע לרמב"ם אין מצות

יישוב הארץ במנין התרי"ג, על פי השרש הרביעי. ראה:

(8) דברי הרמב"ם בשרשים - השרש הרביעי

(9) לשון הרמב"ם במצוות עשה קנ"ג

(10) יו"ד סימן רל"ד

שו"ת חתם סופר

חלק ג' עמ' ש"ט

ספר לנתיבות ישראל לרצי"ה

סימן פט סעיף ו

(8) [ביאור כעין זה למונח 'מצווה כללית' ראה בערוך השולחן]

ג. גדר המצווה (15 דק')

שו"ת ישועות מלכו

(11) סימן ס"ו

מובא בספר אם הבנים שמחה עמ' ט"ז

סימן ק"א, מובא שם בהערה

(12)

שו"ת הריב"ש

לסיכום:

(13) חלק א' עמ' קפ"א

דברי הרצי"ה זצ"ל במאמר "לתקף קדושתו של יום עצמאותנו"

בספר לנתיבות ישראל

מצוות הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל | מהלך הסוגיא

מצוות, האחת אמצעי והשניה תכליתית, לא מונה הרמב"ם את התכליתית אלא את האמצעי (כמו שלא מנה מצוות ארון וכפורת, כיון שהם התכלית של מצוות הקמת המשכן, אותה מנה). וכן כאן, מנה את מצוות החרמת ז' עממים שהיא האמצעי, ולא את יישוב הארץ שהיא התכלית.

3. הרצ"ה /א10/ (וקדמו לו אחרים) ביאר ע"פ השורש הרביעי שבהקדמת הרמב"ם לספר המצוות /א8/, שם מגדיר שאין למנות מצווה הכוללת כל התורה, כמצוות 'קדושים תהיו', שאין בה אלא הצורך לשמור את התורה. וכעין זה י"ל במצווה שלחשיבותה כל התורה תלויה בה. ומצאנו במצוות קידוש החודש /א9/ שהרמב"ם מפליג בחשיבות היישוב בא"י, עד כדי כך שאם לא יהיה יישוב יהודי בא"י תתבטל כל התורה, וכפי שמבאר דבריו החת"ם סופר /א10/, ומכאן להכרחיותה של מצוות יישוב הארץ לכל התורה כולה. משום חשיבותה זו אין למנותה כמצווה פרטית. [כעין זה מצאנו בערוך השולחן /ב8/ לגבי מצוות תפילה, שביאר שהרמב"ם לא מנאה משום חשיבותה וכלליותה].

ג. גדר המצווה

בתורה נאמר 'וירשתם אותה וישבתם בה', ונראה מדברי **הרמב"ם** /א11/ שלמד שישנם שני חלקים למצווה: ירושת הארץ כך שתהיה ביד ישראל ולא ביד האומות, והישיבה בה שלא תהיה לשממה – ישיבה של העם כולו וכן של כל יחיד. **בשו"ת ישועות מלכו** (המובא באם הבנים שמחה /ב11/) מחדד שעיקר מצוות הישיבה היא 'הירושה והישיבה כאדם העושה בתוך שלו', כלומר מציאות של עם השולט על ארצו. אך הכשר למצווה זו היא גם העלייה של היחיד בזמן שאין לנו שלטון בארץ, 'כי הקיבוץ הוא אתחלתא דגאולה'. וכבר קדמו בזה הריב"ש בשו"ת /א12/, שהעולה לא"י היא מצווה לשעתה ולעצמו, ואילו הקונה שדה בא"י זו מצווה המתקיימת לעולם ולכל ישראל. וכן סיכם את הדברים **הרצ"ה** במאמר 'לתוקף קדושתו של יום עצמאותנו' /א13/.

א. היש מקור בפסוקים למצוות כיבוש הארץ?

פסוקים רבים בתורה ובשאר כ"ד ספרים מדברים על עניינה ומעלתה של הארץ, כיבושה ויישובה [ראה מאמרי הראי"ה /א2/].

הרמב"ם /ב1/ לומד מהפסוק 'וירשתם אותה וישבתם בה' /א1/ שיש מצווה גמורה מן התורה לכבוש וליישב הארץ, ומוסיף שהתורה חוזרת על מצווה זו פעמים רבות.

גם בספרי, על הפסוק 'וירשת אותם וישבת בארצם' /ג1/ נאמר 'עשה מצווה אחת האמורה בעניין שבשכרה יכרית ה' אלקיך את הגויים' /ד1/. והיינו מצוות הירושה. ושם בהמשך 'ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצוות שבתורה'.

ב. מנין המצווה בספר המצוות

הרמב"ם /א3/ בהוספות לספר המצוות לרמב"ם מצווה ד, וכפי שיטתו לעיל, בוקט שזו מצווה מן התורה: 'שנצטוונו לרשת את הארץ... ולא נעזבנה ביד זולתנו מן האומות או לשממה'. ותמה על **השמטת הרמב"ם** למצווה זו.

המפרשים תירצו בכמה אופנים:

1. המגילת אסתר /א4/ ביאר שלפי הרמב"ם מצוות יישוב הארץ אינה נוהגת בזמן הזה, אלא רק בזמן הכניסה לארץ בזמן משה ויהושע ולעת בוא המשיח, ולכן הרמב"ם לא מנאה. [האבני נזר /א7/ דחה שאפילו נאמר שאינה נוהגת בזמן הזה, מה שלדעתו לא נכון, הרי מצאנו שהרמב"ם מונה מצוות הנוהגות רק לימות המשיח, כתורות ומעשרות].

האחרונים הקשו על עיקר דבריו ממה שמצאנו בכמה מקומות שהרמב"ם פסק הלכות הנובעות ממצוות יישוב הארץ /ב4-ד/, ומבואר שסובר שהיא קיימת גם בזמן הזה: כפייה על בן הזוג לעלות לארץ, כפיית האדון עבור ישיבת הארץ של עבדו, והיתר כתיבת שטר בשבת ע"י נכרי לקניית אדמה בא"י.

2. האבני נזר /א7/ סובר שוודאי ישנה למצווה זו גם לפי הרמב"ם, ומה שלא מנאה הוא משום שכאשר יש שתי

סוגיה נוספת ליום העצמאות, בנושא:
אמירת הלל ביום העצמאות ויום ירושלים
תמצאו באתר עיתים לתורה:
www.itimlora.co.il/yom-haatzmaut

מרכזים ללימוד גמרא שבועי ברמה גבוהה לציבור הדתי-לאומי
בעשרות מקומות ברחבי הארץ

להקמת קבוצת לימוד, להצטרפות (ללא עלות) ובכל ענין:

טלפון - 058-5802288

אתר - www.itimlora.co.il

הערות, שאלות וקושיות בנוגע לסוגיא ובכלל נשמח לקבל במייל:
moked@itimlora.co.il